

פרט לטריפה שאינה עוברת.

אלא בלאים — שאינם מתעשרים מנא ליה לתנא קמא, והרי אף שבקדשים הוא פסול, הרי תנא קמא לא יליף "תחת תחת"!?

ומשנינן: לעולם גמר תנא קמא "תחת תחת", ודקשיא לך: אם כן, אף יוצא דופן מחוסר זמן ויתום לא יכנסו לדיר להתעשר, אומר לך:

וביוצא דופן סבר לה ר"א ברבי יהודה כרבי יהושע, דאמר לגבי טומאת לידה: יוצא דופן ולד מעליא הוא לטמאות את אמו טומאת לידה, ומשום שנאמר [ויקרא יב ה]: "ואם נקבה תלד וטמאה שבועיים כנדתה", ותיבת "תלד" מיותרת היא לרבות יוצא דופן, וכמבואר בנדה מ א —

ואף בקדשים דרשינן "כי יולד" לרבות יוצא דופן — ודלא כרבי יוחנן הסובר בנדה שם, שאף רבי שמעון מודה בקדשים שאינו קדוש — וממילא דאף גבי מעשר בהמה נכנס הוא להתעשר. (1)

ונקבה ודאית וכמו שנאמר: "זכר תמים" ו"נקבה תמימה" ולא טומטום ואנדרוגינוס, ומעשר נמי גמר "תחת תחת" מקדשים.

תנו רבנן:

הכל נכנסין לדיר להתעשר, הויז מן הכלאים והטריפה, דברי ר"א בר יהודה איש כפר ברתותא, שאמר דין זה משום רבי יהושע.

אמר רבי עקיבא: אני שמעתי הימנו [מרבי יהושע]: אף יוצא דופן ומחוסר זמן ויתום אינם נכנסים לדיר להתעשר, וכאשר כן מבואר גם במשנתנו.

ומקשינן לתנא קמא: אי גמר "תחת תחת" מקדשים, אם כן, אף הכי — יוצא דופן מחוסר זמן ויתום — נמי לא יתעשרו, כיון שבקדשים הם פסולים —

ואי לא גמר גזירה שוה ד"תחת תחת", אם כן, תיקשי: בשלמא טריפה שאינו נכנס לדיר להתעשר לפי תנא קמא, ניחא שפיר, כי "כל אשר יעבור תחת השבט" כתיב, ולמדנו:

הכא אית לן דרשה ד"וצאן", כדאמרן. והגמרא [שפירשה את טעם תנא קמא משום דספיקא, ולא פירשה את טעמו משום דלא כתיב זכר ונקבה], לרווחא דמילתא אמרה דפליגי בספיקא, וכי האי גוונא מצינו בכמה מקומות.

1. נתבאר על פי רש"י. והנה בעמוד א בהערות על הברייתא דמעטינן יוצא דופן מ"כי יולד", נתבארו שני פירושים: האחד: מלשון לידה, ועל דרך שפירש רש"י לעיל מז ב גבי "וילדו לו" דבכור. השני: לומדים גזירה שוה מטומאת לידה, ועל דרך שפירשו התוספות גבי בכור. והנה לשיטת התוספות אין אנו צריכים לידחק

אנדרוגינוס בלבד. וראה בזה בסוגיית הגמרא לעיל מא ב ומב א, ובתוספות כאן.

ב. הרש"ש הביא את קושיית התוספות יום טוב על הרמב"ם שפסק דבריה בפני עצמה היא, ומכל מקום לא פסק כרבי שמעון!?

וכתב ליישב: דהכא שאני, דכתיב "וצאן", ודרשינן ליה בריש פירקין "לכל צאן אחד הוא", ואנדרוגינוס אטו משום דמיפקע מכלל זכר ונקבה מיפקע נמי מכלל צאן, ואף דלעיל מב א [גבי קרבן העוף שלא נאמר בו זכר ונקיבה] לא פסיק הרמב"ם כרבי אלעזר [המכשיר טומטום ואנדרוגינוס בעוף, כיון שלא נאמר בו זכר ונקבה, אלא פסק כתנא קמא שפוסל אף בעוף],

ב. חזירין [חזרת] שבמקומנו, גדולים הם כל כך עד שיש להם ששים רבוא קלפים [קליפה של עלים] ב"בית המסס" שלו. והיינו, שכולו עשוי קליפות קליפות.

ג. פעם אחת נפל ארו אחד שבמקומנו, והיה גדול כל כך עד שעברו שש עשרה קרונות על חודו. כלומר, על עביו העגול, שכל כך היה רחב.

ד. פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני [הוא עוף גדול] וטבעה ששים כרכים, ושברה שלש מאות ארזים.

ומקשינן על העדות האחרונה: ומי שדיא ליה, וכי עוף זה רגיל להטיל את ביצתו לארץ?!

והא כתיב [איוב לט]: "כנף רננים [הוא בר יוכני] נעלסה", ודרשינן במנחות [סו ב] נוטריקון: נושא העוף את ביצתו עולה לקינו המיוחד לו ונתחטא [מוריד שם את ביצתו].(2)

אמר תירץ רב אשי: ההוא ביצה שהטיל העוף מוזרתא הואי [לא היתה ראויה לאפרוח] ולכן השליכה.

מתניתין:

שלש גרנות למעשר בהמה, כלומר בשלשה פרקים בשנה הוי זמן מעשר בהמה,

ובמהוסר זמן, שלא מיעטו ר"א ברבי יהודה מגזירה שוה ד"תחת תחת", הוא משום דסבר לה כרבי שמעון בן יהודה המחייב את המחוסר זמן במעשר, ומשום שהרי הוא כבכור, מה בכור קדוש לפני זמנו וקרוב לאחר זמנו, אף מעשר בהמה כן, וכמבואר לעיל נו א.

וביתום שלא מיעטו ר"א ברבי יהודה ממעשר, היינו דוקא בכגון שהשלה של אמו קיים, ורבי יהושע — שאמר ר"א ברבי יהודה משמו — לטעמיה [לשיטתו] דאמר במשנתנו: אפילו שחט את אמו ורק השלה קיים אין זה יתום.

מכאן תתבאר הגמרא על פי רש"י מכתב יד.

העיד רבי ישמעאל בן סתריאל מהמקום הנקרא "ערכת לבינה" לפני רבי, ארבע עדויות:

א. במקומנו מפשיטין את עור הבהמה היולדת המתה מחמת לידה, ומלבישין בעורה את החי [הוא הולד], ומתקיים הולד מחמת דבר זה שעושין לו.

אמר רבי על עדות זו: עכשיו נתגלה טעמא של משנתנו, שאמר רבי יהושע: אפילו העור קיים אין זה יתום. והטעם הוא, שכל זמן שהעור קיים, דומה כאילו היא עצמה עדיין חיה, כיון שעורה מועיל לולד, ואין זה יתום.

2. חיטוי לשון הורדה הוא, כמו ששינונו ביומא נח ב, גבי הזאת כהן גדול ביום הכפורים: התחיל מחטא ויורד. רש"י.

כפירוש רש"י, ולהוסיף דרשה מדעתנו, אלא כפשוטו, דמאחר שגם גבי טומאת לידה מרבינן יוצא דופן, ממילא דהוא הדין גבי קדשים. ולשיטת רש"י צריך לומר, דמ"יולד" לבד ממעטים יוצא דופן, ו"כי יולד" ריבוי הוא.

א. **בפרס** הפסח [חמשה עשר יום קודם, כדמפרש בגמרא], ב. **ובפרס העצרת**, ג. **ובפרס החג**, דברי רבי עקיבא.

שהבהמות שיוולדו לו בין פרק לפרק צריך שיעשר כשיגיע הפרק, ומשהגיע הפרק לא יאכל ולא ימכור מדרבנן עד שיעשר: (3)

כאן, ויבואר בהמשך הענין בהערות. ובטעם הדבר ביאר: דכל הקרבנות אי אפשר לצאת ידי חובתו אלא אם כן, מקריבן, ומשום הכי בדלא אפריש — עובר, דכל זמן שאינו מפריש אי אפשר להקריב. אבל מעשר בהמה, אף על פי שמצוה לעשר בהמותיו, אפילו הכי אינו מוכרח שהמעשר יקרב, דהא אי בעי שדי מומא בכולה עדרו ומכניסם לדיר להתעשר, ושפיר דמי, וכיון שכן אין באיחור הפרשת מעשר בהמה משום כל תאחר ככל הקרבנות, ואין כאן אלא מצות מעשר לחוד דרמי עליה, והרי הוא ככל המצוות שבתורה דאין בהם משום כל תאחר אם איחרן, ולא דמי לכלל הקרבנות, דאי אפשר להפקיען מתורת הקרבה. וראה עוד שם.

ובחידושי הר"ן [ראש השנה השנה ו א], נמי מבואר דבמעשר לא שייך "אמר ולא אפרשיה", והעירו האחרונים שזה מסייע לדברי הטורי אבן. [ומיהו יש לומר בכונת הר"ן כשיטת רש"י, שאין במעשר בהמה חיוב לעשר כלל, וממילא דלא שייך בזה כל תאחר עד שלא עישרן].

ג. אך בחזון איש שם, אחר שביאר דחובה היא, נתקשה: אם רשאי מן התורה למכור ולשחוט לעולם, ואינו עובר בעשה לעולם, לא משום מצות מעשר ולא משום כל תאחר [וכדברי הטורי אבן שהובאו גם שם], אם כן, היכן הוא הציווי לעשר?!

ולכן כתב, דאפשר לומר, דאיכא כל תאחר בהפרשה, וברגל אחד עובר בעשה, ומכל מקום רשאי לשחוט ולמכור קודם הרגל, דזה אינו ביטול מצוה, אלא גורם לאפטורי, ובזה אין איסור, ואם הגיע הרגל ויש לו עשר בהמות ולא עישרן עובר בעשה דאיחור, ואם מוכר או שוחט

3. א. נתבאר על פי רש"י. והוסיף: אבל קודם לכן מותר [לאכול], דמצוה בעלמא הוא לעשר בהמותיו, דהעשירי קודם מאחר שקרא עליו שם, אבל הרשות בידו לאוכלו בלא מעשר, אבל בהני שלשה זמנים, הצריכוהו חכמים שלא יאכל לכתחילה בלא מעשר.

והטעם שהוצרך רש"י לומר שאין חובה לעשר, אלא דין בעלמא הוא שאם קרא עליו שם העשירי הוא קודם, ולא פירש, שלכך מותר לאכול קודם הפרק כי מעשר בהמה אינו טובל. היינו משום שאפילו אם אינו טובל, מכל מקום אם אוכל מהם הרי מבטל מצות מעשר מאותם הבהמות שאכל, [ופעמים שעל ידי כך מתבטלת המצוה אף משאר בהמות, וכגון שהיו לו עשר בהמות, ומשאכל אחד אין לו כדי מעשר משאר הבהמות], ולכן פירש רש"י שאין בכך כלום, כי מעשר בהמה אינו חובה.

ובהקדמה לפרק זה הובאו דברי החזון איש [בכורות כג ג], שהביא כמה הוכחות שחובה היא לעשר, ושלא כנראה מדברי רש"י, וכן ברמב"ם מבואר שחובה היא לעשר, וכפי שכתב החזון איש שם.

ב. בטורי אבן [ראש השנה ד א ד"ה בכור ומעשר] נקט בפשיטות שמצות מעשר בהמה חובה היא, ומכל מקום כתב שם, דלענין "בל תאחר" אינו דומה לשאר הקרבנות, דבשאר קרבנות משכחת לה "בל תאחר" בשני אופנים: האחד: כגון שעדיין לא הפריש [אמר ולא אפרשיה]. השני: כשהפריש ולא הקריב, וכמבואר כל זה בראש השנה שם. אבל במעשר בהמה לא משכחת לה כל תאחר אלא אחר שעישר, אם לא הקריב, אבל אם לא עישר אינו עובר בכל תאחר, והביא ראיה לזה מן הסוגיא

רבי מאיר אומר: באחד באלול הוא ראש השנה — זמן הקבוע לתחילת שנה של מעשר בהמה, שאין מעשרים מהנולדים בשנה זו על שנה אחרת, כמאמר הכתוב: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה שנה", ובשתי מעשרות הכתוב מדבר, והוקשו זה לזה שלא לעשר משנה על חברתה, וכפי שנתבאר בגמרא לעיל נג ב, וראש השנה לענין זה הוא אחד באלול, ולא אחד בתשרי כשיטת רבי אלעזר ורבי שמעון.⁽⁴⁾

בן עזאי אומר: כיון שזה אומר כך וזה אומר כך, האלולים [הבהמות הנולדים באלול] מתעשרין בפני עצמן, ולא עם הנולדים קודם להם ולא עם הנולדים לאחר מכאן, שהרי ספק הוא הלכה כדברי מי.

המשך המשנה הוא כדעתם של רבי אלעזר ורבי שמעון, שאחד בתשרי הוא ראש השנה למעשר בהמה:

כל הנולדים מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול, הרי אלו מצטרפין, שהרי בני שנה אחת הם.

בן עזאי אומר שלשה זמנים אחרים: א. בעשרים ותשעה באדר, ב. באחד בסיון, ג. בעשרים ותשעה באב, וטעמו של כל תנא שבמשנתנו יתבאר בגמרא.

רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים שלשה זמנים אחרים: א. באחד בניסן, משום שביום זה לשיטתם מתחילים לשאול ולדרוש בהלכות הפסח, וכפי שיבואר בגמרא. ב. באחד בסיון כפי שיבואר הטעם בגמרא, ג. בעשרים ותשעה באלול, והזמן הזה הוא משום שאחד בתשרי ראש השנה למעשר בהמה, וכפי שיתבאר בגמרא.

ומפרשת המשנה את דברי רבי אלעזר ורבי שמעון:

ולמה אמרו בעשרים ותשעה באלול, ולא אמרו באחד בתשרי שהוא זמן תחילת הדרישה בהלכות החג לדעתם?

מפני שאחד בתשרי הוא יום טוב, ואי אפשר לעשר ביום טוב כפי שיתבאר הטעם בגמרא, ולפיכך הקדימוהו בעשרים ותשעה באלול. ויתר ביאור בדרכיהם ראה בגמרא.

אחר כך ביטל העשה דמעשר, דבכל רגע הוא מוזהר לעשר, ואם עישר אחר הרגל תיקן עשה דמעשר, אבל עשה דאיחור לא תיקן.

4. א. פירש הרע"ב טעם לזמן זה, משום דמקשינן מעשר בהמה למעשר דגן, ומה דגן ראש השנה שלו — שהוא אחד בתשרי — הוא סמוך לזמן גמר התבואה, שהיא עומדת בגורן להתיבש כל ימות החמה, אף מעשר בהמה ראש השנה שלו סמוך לסוף זמן עיבורן שהוא באב,

ראה שם ובתוספות יום טוב.

ב. כתב הרמב"ם [בכורות ז ה]: אין מעשרין מן הנולדים בשנה זו על הנולדים בשנה אחרת, כשם שאין מעשרין בזרע הארץ מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש, שנאמר "היוצא השדה שנה שנה שנה". ויראה לי, שאם עישר בהמה משנה על שנה הרי זה מעשר, מפני חומרת הקדשים, שהרי לא הקפידה תורה על מעשר בהמה בפירוש שיהיה שנה שנה. והובאו הדברים בהערות לעיל נג ב, ושם ניתוספו דברים בזה.

מותר למכור ולשחוט את הבהמות מבלי לעשרם, ואילו משהגיע הגורן לא ישחוט ועד שיעשר, ומכל מקום אם שחט הרי זה פטור.⁽⁶⁾

גמרא:

שינונו במשנה: שלש גרנות למעשר בהמה, בפרוס הפסח ובפרוס העצרת ובפרוס החג:

שואלת הגמרא מאי שנא תלת [למה קבעו חכמים שלשה זמנים]?

נולדו חמשה לפני ראש השנה וחמשה לאחר ראש השנה אינן מצטרפין, כי משתי שנים של מעשר בהמה הם.⁽⁵⁾

נולדו חמשה לפני הגורן [לפני אחת הגרנות] וחמשה לאחר הגורן, הרי אלו מצטרפין, שאין זמן הגורן מפסיק, אלא ראש השנה של מעשר בהמה בלבד.

אם כן, למה אמרו [לשם מה, ומאי נפקא מינה במה שאמרו]: שלש גרנות למעשר בהמה?

ומפרשת המשנה: שעד שלא הגיע הגורן

ובערוך לנר ראש השנה ז ב, כתב: לכאורה נראה, שאם אין לו רק חמש משנה זו וחמש משנה זו, יעשר משנה על חברתה, כיון דלהרמב"ם בדיעבד אם עישר משנה לחברתה כשר, [ראה דברי הרמב"ם שנזכרו בהערה 4, ובהערות לעיל נג ב], ואין לך דיעבד גדול מזה, אם אי אפשר לעשר בענין אחר. ואף על גב דתנן: חמש לפני ראש השנה וחמש לאחר ראש השנה אין מצטרפין, זה יש לפרש בשיכול לצרף חדש עם חדש וישן עם ישן, אבל אם אין רק ישן וחדש לצרף, יש לומר, שלדעת הרמב"ם שרק לכתחילה בעינין שנה שנה, שפיר מצטרף, וראה עוד שם. ודבריו הם היפך דברי האור שמח שהובאו בהערות לעיל נג ב, כי לדעתו, אף הרמב"ם לא אמר אלא לעשר מן הישן על החדש ולהיפך, אבל לצרף אין מועיל אף בדיעבד.

6. כתב במרומי שדה: אין הפטור אלא דוקא כל זמן שלא יצא במנין, אבל משהתחיל למנות ויצא, הוי טבל, ואסור לשחוט עד שיצא העשירי, אלא שאינו טבל שיהא חייב מיתה. והביא לזה ראייה ממה שאמרו בגמרא בבא

5. א. כתב ברש"י מכתב יד: אגב דבעי למיתנא חמש לפני הגורן וחמש לאחר הגורן מצטרפין, תנא נמי הא. וכן כתב הרע"ב.

והנה בספר ראשית בכורים יצא לידון בדבר החדש, שלא הוקש מעשר בהמה למעשר דגן לענין מעשר משנה על חברתה, אלא אם יש לו עשר בהמות משנה זו ועשר משנה זו, שלא לעשר מן החדש על הישן או להיפך, אבל אם אין לו כדי מעשר בכל שנה הרי הם מצטרפים לחיוב, וכמו דאמרינן גבי חלה, שאף על פי שהוקשה חלה לתרומה שלא להפריש מן החדש על הישן ולהיפך, מכל מקום אם אין לו כדי שיעור חלה אלא משתי שנים הרי אלו מצטרפים, והוא הדין הכא דמהיקשא למעשר הרי ילפינן לה.

ולפי זה כתב, דמה ששינונו כאן: חמשה לפני ראש השנה, וחמשה לאחר ראש השנה, אין מצטרפין, אינו אלא מדרבנן, גזירה שמא יעשר מן החדש על הישן כשיש לו שיעור משנה אחת, ראה שם. ודבריו נסתרים מדברי רש"י והרע"ב. ומיהו מכל מקום קשה על דבריהם קושיית הרש"ש: הרי צריכה המשנה להשמיענו שלא נדמה מעשר בהמה לחלה.

— בפרוס הרגלים — לעשר בהם? (8)

**אמר פירש רבה רבי תנחום בריה דרבי חייה איש
כפר עכו:**

כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים, שהרי א-ב נמנעים בני אדם מלמכור עד שיעשרו, וכפי שיתבאר, ואם לא היו זמנים אלו שקודם הרגלים זמן מעשר בהמה, לא היו מצויות בהמות לקנות עבור עולי הרגלים. (1) ומפרשת הגמרא, למה לא היו בהמות למכור עד שעת הגרנות:

ואף על גב דתנן במשנתנו: עד שלא הגיע

**אמר פירש רבה בר שילא: לקבל [כנגד]
שלשה זמנים שהבהמות יולדות:**

א. **חרפי** [מקדימות], הן אותן הממהרות לילד, ויולדות בתחילת החורף ומתעשרות בפרוס הפסח. (7)

ב. **ואפלי** [מאחרות], הן אותן המאחרות לילד, ומתעשרות בפרוס העצרת.

ג. **וקייטי** [קייציות], הן אותן היולדות בקיץ, ומתעשרות בפרוס החג.

מוסיפה הגמרא ושואלת: **ומאי שנא בהני זימני** [למה נבחרו דוקא שלשה זמנים אלו

ויולדות בניסן, ומתעשרין סמוך ללידתן. ומסתבר שטעות סופר הוא ברש"י מכתב יד, וצ"ל כמו רבינו גרשום. ולשון פירוש המיוחס לרש"י הוא: שיש בהמות שמבכירות לילד קודם הפסח.

8. לשון רש"י **מכתב יד** הוא: מאי שנא הני בהני זימני טפי מחדש אחר קודם פסח וקודם עצרת. וטעות הניכר יש בדבריו, וכוונתו לומר, למה אמרו דוקא פרוס הרגלים שהוא שבועיים, ולא אמרו חודש וכיוצא בזה קודם הפסח.

1. מכאן הוכיח בטורי אבן הנזכר במשנה בהערות, שאין במעשר בהמה איסור משום "בל תאחר" אם אינו מעשר ומפריש, שאם לא כן אין אנו צריכים לתקנת חכמים שקבעו גרנות קודם הרגלים כדי שתהא בהמה מצויה, אלא מן הדין מחוייב הוא לעשר, שאם לא כן עובר בעשה ברגל ראשון לדעת חכמים, ולרבי מאיר אפילו בבל תאחר [כמבואר כל זה בראש השנה שם], אלא ודאי שאין בל תאחר במניעת המעשר לעולם. ועוד, שאם עבר פרוס הרגל משמע שממתין עד פרוס הרגל הבא, הרי שמצד בל תאחר אינו מחוייב לעשר ברגל ראשון.

מציעא ו ב על מה ששינו לקמן נח ב: קפץ אחד מן המנויים לתוכו [התחיל למנות, ואחד מאלו שכבר יצא, חזר לתוך אלו שעדיין לא יצאו] כולן פטורין, ומשום ספק שמא המנוי הוא אחד מהם. ומקשינן בגמרא: יעשר את הנשאים ממה נפשך: אם אינו בתוכם מה טוב, ואם ישנו בתוכם — ואם כן, נמצא שהוא מדמה לפטור ממעשר את אלו שהוא מוציא, ובאמת אינם פטורים — הרי מכל מקום פטורים הם משום "מנין הראוי", ראה שם. ולכאורה תמוה: למה לנו לומר שאם הוא בתוכם הרי הם פטורים משום מנין הראוי, ולו יהא שאינם פטורים, מכל מקום הרי המשנה אומרת שלא יעשרם כלל, ואם כן, ודאי עדיף שיעשר, כדי שעל הצד שאין המנוי בתוכם נתקיימה המצוה כדין, ואם ישנו בתוכם הרי לא גרענו כלום כמה שמינינו אותו! אלא ודאי, שהמנין אכן מגרע, כי אותם שהתחיל למנות נאסרו משום טבל, ואם לא היה פטור מחודש של "מנין הראוי" עדיף היה שלא להתחיל לעשרם כלל.

7. כן כתוב לפנינו ברש"י **מכתב יד**. אבל רבינו גרשום כתב: המבכירות מתעברות בתשרי